

Klasična metafizika

Obilježja nastave

Nije riječ o povijesti filozofije.

Riječ je o različitim povijesnim modelima.

Modeli su selektivno izabrani.

Predsokratovci

Predsokratovci nisu bili metafizičari u pravom smislu riječi.

U suglasju s onim što su oni o razdoblju od 550. – 400. god. pr. K. podrazumijevali pod filozofijom, naime, sabirati spoznaje, oni su se bavili mnogim što danas spada pod pojedinačne znanosti, religiozno promišljanje ili opću životnu mudrost.

Pa ipak, pitali su ono pitanje koje će se kasnije nazvati metafizičkim pitanjem, odnosno pitanjem prve filozofije.

Pjesnici - filozofi

Svoje su pitanje predsokratovci postavljali drukčije od pjesnika koji su im prethodili.

Tražili su davanje razloga i desakralizirali su svoje pojmove te su svoje teorije postavljali pod zahtjev istine.

To se događalo u opreci prema onima koji se nisu trudili oko spoznaje kao i prema onima koji su se umjesto oko istine trudilo oko privida (*pseudea* - pjesnici).

Zbilja u cjelini

Predsokratovci su postavili pitanje o zbilji u svojoj cjelini.

Oni su ga vezali uz pitanje o podrijetlu (*arhe, aition, stoiheion*) svih stvari (*apanta ta onta*).

Ono što stoji na početku, to traje. Sve će opet morati natrag u svoj početak.

Stoga je no što tvori početak ujedno i bit (*ousia*) svega što jest. Poznajemo li početak i izvor svih stvari, možemo reći u čemu se sve stvari nalaze, odnosno možemo izricati rečenice o zbilji u njezinoj cjelovitosti.

Početak

Početak je, međutim, različito određen.

Tales – voda

Anaksimien – zrak

Heraklit – vatra

Empedoklo – jedinstvo vode, vatre, zraka i zemlje.

Anaksimandar – ne-ograničeno (*apeiron*)

Parmenid – predodžba o bitku kao jednom, stalnom, nepromjenjivom.

Fisis

U svakom slučaju početak nije apstraktni princip ili statična struktura, nego stvaralačka moć (*fisis*) iz koje proizlazi sve što na bilo koji način jest.

Biće

Što nešto što jest, (*to on*) biće, bliže stoji u svezi s izvorom to je bliže u dodiru sa svim što jest kao i sa svojom biti.

To izlazi iz dva razmišljanja.

Prvo: posebnost se nekog bića može ustvrditi samo ako ustvrdimo razliku prema svim drugim bićima. Kako ćemo ustvrditi razliku ako prije toga nema onog što je svima zajedničko, ono što tek dopušta razlike.

Izvor

Drugo: neko se biće shvaća tek kada ga shvaćamo iz njegova izvora.

Početak je ono što traje i ono što već na neki način sadrži sve kasnije razlike.

Početak je tako ono najtemeljnije što se može reći.

Red

Teza kako se zbilja u cjelini spoznaje preko početka/izvora – koji je uvijek i *telos*/cilj – povezana je s drugom tezom:

početak svega tvori za sve što iz njega proizlazi ujedno i red/*kosmos*.

Red pokazuje i to da zbilja u svojoj cjelini posjeduje ujedno i identitet, to jest sve zbiljsko, zahvaljujući zajedničkom sudjelovanju na početku/izvoru ima svoj identitet iz početka.

Početak

Početak je, međutim, teško pronaći. On sve više izmiče.

Hesiod ga imenuje *chaos*, u smislu neodređene praznine, pred-uređeno, *a-peiron*.

Metafizičke se rečenice tako mogu izreći samo o redu kao postvarenju zbilje.

Red

Kako valja razumjeti red pred Sokratovci su odgovarali različito. Slagali su se u tom da red mora biti nešto

1. nematerijalno, idealno, da mora posjedovati moć vladanja, u smislu kojeg su Grci pripisivali *moiri* (usudu), *ananke* – nužnosti. Red je red *fisisa*, ali je i

2. dinamična snaga jer uvijek iznova daje novo – *fisein* – i to uvijek uspostavi – *kratein*. Red je nadalje

3. božanski. *Theion* u grčkom znači moćno, snažno.

Red - moćno

Dosljedno je ako se red ponekad poistovjeti s *Theos*, s bogom, jer *theos* nije osobni bog, nego moćno događanje.

Red - pravednost

O ova tri elementa valja voditi računa kada Heraklit ili Parmenid red tumače kao pravednost – *dike* - koja se događa prema vremenu.

Isto važi i o Heraklitovu *Logosu* koji prisiljava sve ono što teži prema suprotnom na jasne odnose i proporcije tako da se jedno preokreće u svoju suprotnost i da se bez nje ne može misliti.

Razmjeri

Slično valja razumjeti i brojeve (*arithmoi*) kod pitagorejaca, jer njima brojevi nisu jednostavno nešto matematičko, nego su kozmičke veličine koje predstavljaju i nebeske sfere i glazbene odnose (konsonance) prema kojima cijela zbilja posjeduje svoje suglasje.

Sve to važi, dakako, i za duh svijeta (*nous*) Anaksagore koji rastvara početni vrtlog i upravlja onim što iz njega proizlazi.

Isto važi i za par principa ljubav (*philia*) i svada (*neikos, eris*) Empedokla koji drži u ispravnom odnosu četiri elementa: vodu, zemlju, vatru i zrak.

Početak - zbilja

Temeljni problem koji se nametnuo pred Sokratovcima i koji će konačno razbiti njihove misao pokušaje jest sljedeći:

kako valja shvatiti odnos između početka/izvora, onog jednog što se pokazuje u svemu i onog što iz njega proizlazi, zbilji u svojoj cjelovitosti, to jest mnoštvu bića?

Odnos očito postoji.

Može ga se misliti s dvije strane.

Početak - mnoštvo

Najprije počevši od početka/izvora: iz njega proizlazi mnoštvo i mnoštvo se u njega vraća. Uključuje li to da početak potpuno prelazi u mnoštvo i takoreći sam prolazi proces nastanka i prolaznosti ili valja pretpostaviti da on počiva u sebi samom nedirnut procesom nastajanja?

Može ga se misliti i s druge strane: prelazi li početak u mnoštvo, on sam postaje dio na mnoštvu. Počiva li u sebi i ako između početka i procesa nastajanja postoji lom, tada valja pitati o vrijednosti mnoštva u odnosu na početak.

Ima li mnoštvo još svoju samostalnu opstojnost? Ne svodi li se na privid?

Sve je jedno

Prvo rješenje, ono po kojem je proces nastajanja i prolaznosti događanje na koje je početak posve navezan pretpostavljao je Heraklit.

Princip da je sve jedno za njega je temeljna struktura odnosa početka i mnoštva, dijalektika koja se uvijek iznova rađa, odnos u kojem su dva suprotstavljena partnera tako povezana da jedan bez drugoga niti mogu opstati niti bi ih se moglo spoznati.

Suglasje suprotnosti

Početak/izvor (*ben*) i mnoštvo (*panta – ta polla*) su podjednako upregnuta u ovu dijalektičku strukturu kao i suglasje suprotnosti (*palintonos harmonie*) kao što su to život i smrt, bogovi i ljudi, zemlja i voda, zrak i vatra, spavanje i budnost, mladost i starost.

Rat: otac svih stvari

«Spojevi su cjelina i necjelina, jedno i dvosložno, suglasno i nesuglasno, i iz svega jedno i iz jednog sve.»

Rat kao otac svih stvari stoji između početka i mnoštva, ali podjednako i unutar mnoštva bića. Kod Heraklita time početak prelazi u mnoštvo.

Bitak - ništa

Kod Parmenida, naprotiv, mnoštvo prelazi u jedno. On strogo razdvaja početak/izvor od mnoštva.

Početak je bitak (jest), mnoštvo je ništa (nije).

Parmenid

«Nužno je reći i gledajući misliti da biće jest. Jer *jest* je i *nije* nije.»

Bitak i ništa tvore apsolutno proturječje.

U mnoštvu su, međutim, bitak i ništa očito pomiješani. Jer dijelovi nastaju i nestaju prelazeći iz ništa u bitak i obratno. Dijelovi se međusobno razlikuju ukoliko jedan dio jest nešto što drugi nije. Kao dijelovi nisu cjelina te tako na sebi nose ono ne od ništa.

Bitak - privid

«Nužno je biti potpuno ili uopće ne biti».

Parmenid se odlučuje za ovaj princip i stoga odlučuje kako mnoštvo ne može biti.

Ono je čisti privid iza kojega se krije bitak.

Misliti - biti: isto

Time je područje mnoštva radikalno obezvrijeđeno u odnosu na početak/izvor.

Između njih sada postoji apsolutna razlika.

Bitak kao izvor jest, a mnoštvo nije.

Bitku odgovara mišljenje, mnoštvu mnijenje i dojmovi.

Tom odgovara i poznata rečenica:

to gar auto noein estin te kai einai – isto je ono što se može misliti i ono što može biti.

Heraklit

I Heraklit i Parmenid otvaraju mnoga pitanja.

Prihvati li se Heraklit, ostaje otvorenim: ostaje li išta od samog početka/izvora. Naime, ako je ista dijalektička struktura odnos između početka i mnoštva kao i između mnoštva u svom međusobnom odnosu, što ostaje samom početku?

Parmenid

Prihvati li se Parmenid, valja pojasniti zašto pored bitka još postoji i privid.

Osim toga valja izići na kraj s apsurdnim posljedicama konkretne zbilje koje proizlazi iz prihvatanja da bitak jest a nebitak nije. (Zenonove aporije).

Jedno - mnoštvo

Tako pred nama stoje dvije teorije.
Jedna u korist mnoštva niječe bitak,
a druga u korist bitka niječe mnoštvo.

Početak

To otvara potrebu za novim pitanjem. Ne više kako se početak može svesti na mnoštvo ili mnoštvo na početak, nego kako se početak pokazuje u mnoštvu?

Tim se najavljuju novi problemi. Nadasve spoznajni, jer samopokazivanju početka unutar mnoštva mora odgovarati specifični način spoznaje.